

KEMÉNY KRISZTIÁN

**AZ 1849. MÁRCIUS 5-EI SZOLNOKI ÜTKÖZET TÖRTÉNETE
ÉS OKMÁNYTÁRA
(A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára)**

(HM HIM, Budapest, 2021. 344 o. ISBN 978-963-519-010-2)

A szolnoki ütközet egyike az 1848–1849. évi szabadságharc legismertebb összecsapásainak. Az 1848 decemberében Magyarország ellen megindult általános császári támadás kezdete óta ez volt az első jelentős magyar győzelem a főhadszíntéren. Damjanich János, a szerb származású legendás magyar generális nimbusza is itt született meg, még akkor is, ha ma már árnyaltabban látjuk szerepét. Ebből következően az ütközet számos legenda és mítosz forrása, mely az írói képzeletet is megihlette. Jelentősége nem a pillanatnyi hadihelyzet szempontjából mutatkozott meg, sokkal inkább a lélektani szerepe volt jelentős. Itt és ekkor bizonyosodott be, hogy az osztrák főszereg alakulatai a főhadszíntéren is legyőzhetőek. Sokan az 1849. áprilisi dicsőséges tavaszi hadjárat első sikereként ismerik, holott inkább a téli hadjárat lezárását jelentette. Néhány nappal később Szolnokot ugyan kiürítette a magyar hadsereg, a stratégiai kezdeményezés lehetősége azonban kikerült a császáriak kezéből.

Kemény Krisztián jó egy évtizede, legendaosztató szándékkal fogott hozzá az ütközet történetének tanulmányozásához. Az eltelt évek alatt több konferenciaelőadást, publikációt szentelt a témának, újabb és újabb források bevonásával igyekezett pontosítani 1849. március 5-e történetét. Természetesen mindkét fél forrásait felhasználta, bár a fennmaradt iratanyag igencsak egyoldalú, főleg az osztrák fél hadijelentéseit tartalmazza. A magyar oldalon azonban számos naplót és visszaemlékezést lehetett hasznosítani, amely hozzájárult a vállalkozás sikeréhez.

Merthogy sikerről beszélhetünk, az nem kétséges. A szerző egy olyan munkát tett közzé, mely még sokáig megkerülhetetlen lesz a korszak hadtörténetével foglalkozók számára. A klasszikus hadtörténetírás módszerei szerint elkészített ütközetleírás részletesen tartalmazza az előzményeket, a szemben álló haderők ismertetését, az ütközet szakaszait, a veszteségi adatokat és az összecsapás után történeteket. Hermann Róbert a kötet előszavában így fogalmazta meg a munka jelentőségét: „A szerző minden lehetséges részletnek utánament, s meggyőzően rekonstruálta a történeteket. Nyilván egyetlen kutatás sem zárható le végleg, s mindig kerülhetnek elő újabb dokumentumok vagy visszaemlékezések, de jelen tudásunk alapján ennél megbízhatóbb és pontosabb képet aligha lehetne alkotni a második szolnoki ütközetről.”

Még a 2000-es évek első évtizedében zajlott egy történészvita a *Hadtörténelmi Közlemények* hasábjain, melynek témája tágabb értelemben a hadtörténetírás mód-

szereiről, lehetőségeiről, létjogosultságáról, de magyar és nemzetközi műveléséről is szólt. Ennek egyik szála a csatatörténetírás lehetőségeit vitatta meg. (A vita legfontosabb megszólalásai elérhetőek *A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései* című gyűjteményes kötetben, amely szintén *A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára* sorozatban jelent meg 2015-ben.) Kemény Krisztián jelen munkája ékes példája annak, hogyan írható meg egy csata vagy ütközet története a rendelkezésre álló források és a történeti elemzés segítségével. Hermann Róbert előbbi kötetből idézett véleménye szerint: „E csaták esetében már csak azért is szükség van az újabb és újabb rekonstrukciókra, mert [...] az eltérő forrásadottságok, a magyar emlékiratok nagy száma s állandó bővülése miatt lehetőségünk van arra, hogy ezekről az összecsapásokról az eddigieknél kiegyensúlyozottabb képet, a magyar nézőpontot is (vagy az eddigieknél jobban) érvényesítő feldolgozásokat alkossunk. [...] Úgy vélem, a csatatörténet (s általában az eseménytörténet) írása nem reménytelen dolog, csupán tudnunk kell megtalálni, és megszólaltatni a forrásokat.” Kemény Krisztián éppen ezt tette.

Kétségtelen tény, hogy a csatatörténetírás nem az olvasmányos műfajok közé tartozik, hiszen itt adatok, katonai szakkifejezések, az adott korszak hadművészetére jellemző szakleírások váltják egymást, és az olvasónak igencsak figyelnie kell, hogy kövesse az események menetét. Bevallom, a recenzens sem tartozik e műfaj feltétlen hívei közé, de elismeri az ilyen jellegű munkák létjogosultságát és megkerülhetetlenségét. 1848–49 történetének ugyanis kitűnő hadtörténeti összefoglalói vannak, de ezek pontosításához, majdani újraírásához elengedhetetlen a szolnoki ütközetről szóló könyvhöz hasonló munkák megjelentetése. Eddig a szabadságharc kevés ütközetéről és csatájáról készült hasonló munka. A szolnoki ütközet leírása mellett a források közzététele és az események térképen történő ábrázolása külön erénye a kötetnek.

Kemény Krisztián munkája alapvetően két fő részből áll. Az első felében a szerző részletes tanulmányát olvashatjuk a szolnoki ütközetről, a második rész pedig terjedelmes forrásválogatást tartalmaz. Ez utóbbi teszi ki a kötet bő kétharmadát.

A szerző célja – elsősorban a levéltári forrásokra támaszkodva – az ütközet lefolyása tekintetében az ellentmondások feloldása, az ütközet előzményeinek és történéseinek eddiginél pontosabb ismertetése, valamint az összecsapásra vonatkozó legfontosabb források közlése. Ehhez előbb ismerteti az ütközetről korábban megjelent szakirodalom értékeléseit, mind az osztrák, mind a magyar oldal tekintetében, majd rátér az előzmények bemutatására. Tájékoztat a cs. kir. haderő és a magyar honvédsereg térségbeli erejéről és tevékenységéről az 1849. január vége és március eleje közötti időszakban. A március 5-én Szolnoknál egymással szembekerülő két fél haderejének egyes alakulatairól részletes leírást kapunk, megtudhatjuk rövid történetüket, a hadjáratban addig játszott szerepüket. Az ütközet leírását két alfejezetben olvashatjuk: az elsőben a Szolnokért folytatott küzdelem részletes bemutatása, a másodikban a Franz Ottinger vezérőrnagy vezette cs. kir. lovasdandár felmentési kísérlete és annak visszaverése

elevenedik meg. Végül a két fél veszteségi adatainak számbavétele, az összecepás utáni napok eseményeinek leírása, majd az összegzés zárja az elemzést.

Kemény Krisztián rámutat arra, hogy a cs. kir. hadvezetés tisztában volt a szolnoki állás sebezhetőségével, ezért az attól délre található cibakházi magyar hídfő felszámolására kétszer is kísérletet tett. (Erről részletesen lásd *Csikány Tamás: A cibakházi híd 1849. A cibakházi híderő 1849. január–márciusában folytatott harcok katonai irataiból.* Budapest, 2003.) Mivel ez nem sikerült, várható volt, hogy a magyar fél is megpróbálkozik a szolnoki cs. kir. hídfő felszámolásával, amint erre lehetősége kínálkozik. Az itt állomásozó magyar haderő – a Délvidékről felrendelt csapatok segítségével – 1849. február végére erősödött meg annyira, hogy eséllyel vegye fel a küzdelmet az időközben meggyengült császári csapatokkal szemben. A magyarok ki tudták használni a vasútvonal mentén egymás mögött állomásozó cs. kir. dandárok széttagoltságát, két irányból indított támadásuk azonban nem érte el maradéktalanul a célját, az ellenfél bekerítését és teljes megsemmisítését. A császári csapatok, bár vissza tudtak vonulni, azonban így is jelentős veszteségeket szenvedtek. Ennél is fontosabb volt azonban, hogy „az 1849. március 5-ei szolnoki ütközet egyértelműen jelezte a változást: a magyar csapatok és parancsnokaik egy jelentős része – noha még sok tanulnivalójuk volt – már eljutott a harcképesség azon szintjére, hogy nem volt tanácsos velük szemben taktikai-stratégiai hibákat elkövetni.” Alfred zu Windisch-Grätz herceg, tábornagy, császári fővezér azonban nem vonta le a megfelelő tanulságokat a szolnoki vereségből, és továbbra is csak az éberség fokozását tartotta kívánatosnak. Hiszen – véleménye szerint – máskülönben nem fordulhatott elő, hogy a császári csapatok egy olyan haderővel szemben maradtak alul, mely „felkészületlen, gyenge csapatokból állt”.

A kötet második felében a szerző közli a két fél csapatainak hadrendjeit, a támadás előtti és a támadás utáni időszakból, majd egy 127 tételből álló válogatott okmánytárat tesz közzé. Utóbbi három részre bontva, az ütközet előtti, az ütközet napján keletkezett és az ütközet utáni időszakban készült okmányokat tartalmazza. A nagyjából német nyelven készült eredeti iratokat magyar fordításban olvashatjuk. Ezek gondosan lábjegyzetelve, az iratközlés szabályai szerint közzé téve tanulmányozhatók. Ezután – még mindig a forrásoknál maradva – naplók, visszaemlékezések, alakulattörténetek, összefoglaló munkák vonatkozó részei következnek, ahol szükséges, szintén gondos fordításban és lábjegyzeteléssel. Kemény Krisztián összegyűjtött minden olyan, jelenlegi tudásunk szerint fellelhető forrást, amely valamilyen módon tudósít a szolnoki ütközetről. Ez összesen 27 szöveget jelent.

A könyv végén képmelléklet is található. Ebben térképek segítségével tanulmányozhatjuk mind a közép-tiszai hadszínteret, mind az ütközet lefolyását három időpontban. Az ezt követő portrék és ütközet-ábrázolások szintén közelebb hozzák az eseményeket. A kötetet végül könyvészeti és levéltári rövidítésjegyzék, hely- és szemlényévmutató zárja.

A szerző nem kis feladatba kezdett, amikor a különféle forrásokat összegyűjtve azok elemzésére, az ütközet részletes történetének feltárására vállalkozott. Hiszen a különféle interpretációk, szemtanúi visszaemlékezések, jelentések ellentmondásait kibogozni és egy megközelítőleg követhető és hiteles, logikus ütközet-történetet írni nem egyszerű.

A szolnoki ütközethez köthető legendák elosztatása, az egyes alakulatok, a 3. és 9. honvédszászlóaljok, a lengyelek, Vécsey Károly tábornok szerepének tisztázása, a Damjanich–Vécsey konfliktus mibenlétének bemutatása mind-mind erényei a kötetnek. A második szolnoki ütközet lefolyásáról immár rendelkezünk egy lényegre törő, szabatos leírással, kézhez kapjuk a fellelhető írásos és képi forrásokat, összességében helyére kerül az 1849. március 5-ei ütközet a szabadságharc történetében, és ez mindenképpen Kemény Krisztián érdeme.

Solymosi József